

**ÇARLARIN ŞECERESİ'NDE (TSARSKIY TİTULYARNİK) TÜRK
SULTANLARININ SOY KÜTÜĞÜ
ÖZET**

Bu çalışmada, 23 Mayıs 1672 tarihinde o devirde çar olan Aleksey Mihayloviç'e takdim edilen el yazması Çarların Şeceresi kitabında konu edilen Türk sultanlarının şeceresi, Türklerle ilgili diğer şecerelerle karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Çarların Şeceresi'nde yer alan Türk sultanlarının şeceresinin, Türk sultanlarıyla ilgili diğer şecerelerle benzer ve farklı noktalarını ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: Soy, Şecere, Çarların Şeceresi, Türklerin şeceresi, Osmanlı Hanedanı

**GENEALOGY OF TURKISH SULTANS IN THE TSARSKIY
TITULYARNİK
ABSTRACT**

In this study, the genealogy of the Turkish sultans, which was mentioned in the book The Tsarskiy Titulyarnik, presented to Aleksey Mikhailovich, who was the tsar at that time, on May 23, 1672, was examined in comparison with other genealogies related to the Turks. The aim of the study is to reveal similar and different points of the genealogy of Turkish sultans in the 'Tsarskiy Titulyarnik' with other genealogies related to Turkish sultans.

Keywords: Ancestry, Genealogy, Tsarskiy Titulyarnik, Genealogy of the Turks, Ottoman Dynasty

Giriş

Şecereler, tarihi anlamak bakımından müstesna kaynaklardır. Bu müstesna kaynakların araştırılması, incelenmesi, tetkik edilmesi ve analize tabi tutulması gerekmektedir. Zira şecereler, her daim doğru, kesin, net ve tartışılmaz bilgiler vermemektedir. D. S. Lihaçev'e göre, "(...) bu kadim metinlerin tarihini araştırmak ve sonuç üretmek için metni araştıranın tarihçi, dilbilimci, toplumbilimci ve sanat tarihçisi de olması gerekir." [2, s. 66; 1] Bundan dolayı şecerelerin, başka şecerelerle çaprazlanarak ve disiplinlerarası çalışmalar yaparak tetkiki şarttır.

Araştırma ve inceleme faaliyetleri sadece dil ile sınırlı kalmamalıdır. "(...) dil dışı olgular (tarih, dönem, kültür, siyaset vs.) dikkate alınmazsa, metin öncesi bilgilerin yetersizliği metin algısı ve değerlendirilmesinde her zaman müellifi ve okuyucuyu yanıltabilir." [2, s. 67] Bu düşünceden hareketle çalışmamızda, 23 Mayıs 1672 tarihinde Çar Aleksey Mihayloviç'e takdim edilen Çarların Şeceresi adlı dünya devletlerinin hükümdar şecerelerini ihtiva eden kitaptaki Türk Sultanlığı kısmında yer alan Osmanlı Hanedanı'nın şeceresini, Türkiye'de bu alanda yapılan çalışmalarla dil ve tarih açısından karşılaştırarak tetkik edeceğiz. Tetkikimiz Türkiye'deki saygın

tarihçilerin eserlerine dayanarak, kitaptaki Türk sultanlarının soyağacının farklılıklarını ve benzerliklerini ortaya koymak şeklinde olacaktır.

İnceleme yapmadan önce Rusya’da şecere geleneğine, Çarların Şeceresi kitabına değineceğiz ve kitaptaki Türk sultanlarının şeceresi kısmını ele alacağız.

1. Rusya’da Şecereler

Şecereler, ilk olarak bir ihtiyaca cevap vermek için oluşturulmaya başlanmıştır. Rusya Devleti’nde görev yapacak idari sınıf, askeri personel, toprakların taksimatı ve idaresi gibi sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bunun için özel bir sistem geliştirilmiştir. Bu, 15. yüzyıldan itibaren uygulanmaya başlayan *Orun Nizamı* (Местничество) sistemidir. Bu sistem; soylu sınıfın asalet durumuna göre, devlet kademelerinde görev almasını sağlamaktadır. [5]

Şecereler, XVI. yüzyılda yaygınlaşmaktadır. Silahlı kuvvetlerin idaresini ve tüm hizmet sınıflarını görevlendirme görevini yürüten merkezi devlet kurumu *Harp Dairesi*’nde oluşturulan *Harp Dairesi Defterleri*, boyarların kayıtları, IV. İvan döneminde derlenen *Zadegân Defteri* (IV. İvan’ın emriyle soylular arasında toprak taksimatını karara bağlayan resmi belgedir.) ve *Saray Defteri* (IV. İvan devrinde saray mensuplarının listesini içeren belgedir.) soyağacı kitapları arasında sayılmaktadır. Bunlar haricinde, XI. ve XII. yüzyıla kadar inen kayıtlar da mevcut olduğu ifade edilmektedir. [10, s. 3.] Ancak bu dönem ile ilgili tarihî olgular dikkate alındığında, bu kayıtlarda yer alan isimlerin soy ağacı dünya tarihi bağlamında araştırılması büyük önem taşır. Ayrıca, bu kayıtların yapıldığı gerçek tarih tespit edilmelidir.

Genel olarak şecereler, iki şekilde meydana getirilmektedir. İlki şahısların kendileri için oluşturdukları, ikincisi ise devlet kurumları tarafından oluşturulanlardır. Şahısların yani soylu kesimin kendileri için derledikleri 12 tane şecere günümüze kadar ulaşmıştır. Elbette ki, bu sayı, daha fazlaydı, ancak 1812 Rus-Fransız Savaşı’nda Fransızlar, Karmaşa Dönemi’nde (1603-1613) [6, s. 193.] Rusya’yı işgal eden Polonyalılar ve düzmece taht müddeileri tarafından boyarlara ait şecerelerin çoğu yok edilmiştir. [7, s. 17.] “Bu dönemde şecere kitaplarının imhası, değişimi veya yeniden hazırlanması olgusunun dikkate alınması gerekir.”[2, s. 67.] Zira netameli Karmaşa Devrini müteakip Rusya Devleti’nin siyaseti de yeniden şekillenmiştir. Şecerelerin düzenlenmeleri, değişime uğramaları da bu döneme aittir. Dolayısıyla bu şecerelerin tarihî olgular bağlamında incelenmesi gerekmektedir. Dinî unsurların dikkate alınması da önemlidir, çünkü din değişimi isim değişimini de beraberinde getirmektedir.

Altın Ordu’nun çöküşüyle XVI. yüzyılda Rusların yayılma siyaseti güç kazanmıştır. Kazan Hanlığı’nın (1552) [8, s. 689.] Rusya topraklarına dâhil edilmesiyle, hükümdarın değerini belirtmek, soyluluğuna dikkat çekmek amacıyla, genişleyen Moskova Devleti’nde önemli ve etkin rol oynayan Adaşev Ailesinin üyelerince ailenin kendi soyağacıyla sona eren *Hükümdarın Şeceresi* (Gosudarev Rodoslovets/ 1555) [9, s. 7.] adlı şecere derlenmiştir. 43 başlıktan oluşan bu şecere, XVI. yüzyılda Moskova Devleti bünyesinde görev yapan soyluların, büyük Moskova knezlerinin atalarını içermektedir. [10, s. 7.] Bu şecere, soyağacı kitaplarının ortaya çıkmasında büyük etki yapmıştır. [10, s. 63.] Bu şecerelere ek olarak, XVI-XVII. yüzyıllara ait 130 adet daha soyağacı vardır. [10] Bu soyağaçların incelenmesi çok

ilginç sonuçlara ulaştırabilir. Zira “(...) Rus ailelerinin soyadlarının Doğu kökenli ve özellikle Türkçe olduğuna yeteri kadar dikkat etmeyen sözlükler ve araştırmalar vardır. [13, s. 7.] N. Baskakov’un “300 Türk Kökenli Rus Soyadları” adlı eserinde yer alan örnekler, şecereler ile ilgili araştırılmamış geniş bir alanı belirtmektedir.

XVII. yüzyıla kadar mevcut şecereler ve şecere yazıcılığı konusu dünya tarihi bağlamında araştırılması gerektiğini düşünmekteyiz. Şecereler, asırlar boyu nesilden nesile aktararak varlığını sürdürmüşlerdir. Bazen devlet mekanizmasının işlevsel bir parçası, bazen de bir kişinin mazisini yansıtmışlardır. Şecereler, her devirde değerlerini korumuşlardır.

Şecerelerin araştırılması, incelenmesi ve hatta yükseköğretim kurumlarında müfredata dâhil edilmesi büyük önem arz etmektedir. Zira tarihin bizzat tanığı insanlar ve bir anlamda tarihin şekillenmesinde rol oynayan kişiler, kendileri için şecere düzenlemiş veya düzenletmişlerdir. Bu insanların mazisine yolculuk etmek, geçmişin izini sürebilmek, kişi ve kurumların bağlantısını çözebilmek için en birincil kaynak, ilk başvuru adresimiz şecerelerdir.

Bu geleneğin önemli parçalarından biri de, şüphesiz, Çarların Şeceresi’dir. 23 Mayıs 1672 tarihinde Çar Aleksey Mihayloviç’e takdim edilmiş el yazması şecere, sadece Rus hükümdarların soyağacından ibaret bir kitap değil, aynı zamanda dünya devletlerinin hükümdarlarını da kapsamaktadır.

2. Bir Dünya Tarihi Kitabı Çarların Şeceresi (Tsarskiy Titulyarnik)

Çarların Şeceresi (1672) veya Büyük Devlet Kitabı [12, s. 6.], XVII. yüzyılın son döneminde ortaya çıkan çok kıymetli el yazması bir eserdir. İçerisinde, çok çeşitli bilgi ve görsel mevcuttur. El yazmasının metni; tarihî-nesebi ve tarihî-diplomatik niteliktedir. Kitapta; Ruriklerin ve Romanovların soylarıyla ilgili bilgiler gösterilmekte, Avrupa ve Asya’nın yabancı devletleriyle olan diplomatik antlaşmaları kronolojik bir şekilde sıralanmakta, hükümdar listeleri verilmekte, unvanları hakkında açıklama bulunmaktadır. Eser; büyük Rus knezleri ve çarlarının, Ortodoks Kilisesi patriklerinin tasvirli illüstrasyonlarını, Rusya Devleti’nin bünyesinde olan toprakların armalarını, aynı zamanda yabancı devletlerin hükümdarlarının da arma ve portrelerini içermektedir.[12, s. 6.]

Kitabın içeriği şu şekildedir: Rusların efsanevî ilk hükümdarı Rurik’ten başlayarak, 1672’de tahtta bulunan Aleksey Mihayloviç’e kadarki Rusya tarihi, Rus hükümdarlarının şecereleri, portreleri, armaları ve mühürleri; Moskova Patrikhanesinin kuruluşundan itibaren görev yapan patriklerin portreleri ve damgaları; patrikhaneler arasındaki yazışmalar (İstanbul, İskenderiye, Antakya, Kudüs ve Moskova); İstanbul Patriği İoasaf’ın, IV. İvan’ın çar olmasını onayladığı namesi (1561); İstanbul Patriği Yeremia’nın, Moskova’nın beşinci patrikhane olarak kabul edilmesini onaylayan namesi (1589); Kutsal Roma Germen İmparatorluğu (Roma Devleti); İspanya Krallığı; Fransa Krallığı; İngiltere Krallığı; Danimarka Krallığı; Polonya-Litvanya Birliği; İsveç Krallığı; Gürcü Krallığı; Eflak-Boğdan; Floransa ve Venedik devletleri; Hollanda Krallığı; Oranj Prensiği; Alman Elektörleri ve Saksonya Elektörlüğü; Brandenburg Elektörlüğü; Kurlandiya ve Semigalya Dükalığı; Holstein Dükalığı; Hamburg ve Lübeck devletleri; İran Şahlığı; Türk Sultanlığı; Hint Şahlığı; Buhara ve Hive Hanlıkları; Kırım Hanlığı; Kalmuk Tayşısı;

Çerkes, Kumuk ve Nogay mirzaları; Tuşeti ve (Pşavı) Şibutskiy (Gürcistan) Toprakları ile ilişkiler ve hükümdarlarının şeceresi yer almaktadır.

Devlet adlarından da anlaşılacağı üzere, Çarların Şeceresi XVII. yüzyıl dünya siyasetinde önemli mevzi tutan tüm ülkeleri ve hükümdarları bünyesinde toplamaktadır. Bu ülkelerin en başında, şüphesiz, Osmanlı İmparatorluğu gelmektedir. Zira XVII. yüzyılın bu büyük devleti dünya siyasetinin ana aktörü konumundadır. Elbette ki, bu devletin kurucularının Çarların Şeceresi'nde nasıl yer aldığını, tarih ve dili paralel şekilde inceleyerek açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

3. Çarların Şeceresi'nde Türk Sultanlarının Soy Kütüğü ve Şecerenin İncelenmesi

Çarların Şeceresi'nde yer alan Türk sultanlarının soy ağacı kitabın derlendiği 1672 yılına kadarki hükümdarları kapsamaktadır. Bununla birlikte, Osmanlı İmparatorluğu'ndan önceki dönemdeki Türk hükümdarlarını içermemektedir. Kitaptaki soy ağacı şu şekildedir:

“Türk sultanlarının soyağacı:

Türklerin ilk sultanı, Osman'dır.

Ondan sonra oğlu Orhan'dır.

Ondan sonra oğlu I. Murat'tır. I. Murat, Sırp topraklarını fethetti.

Ondan sonra [oğlu] I. Beyazıt'tır. Aksak Timur, I. Beyazıt'ı mağlup etmiştir.

Ondan sonra oğlu Mustafa'dır.

Mustafa'dan sonra I. Mehmet'tir.

Mehmet'ten sonra II. Murat'tır.

Murat'tan sonra II. Mehmet'tir. II. Mehmet, Çargrad (İstanbul)'ı zapt etmiştir.

Ondan sonra II. Beyazıt'tır.

II. Beyazıt'tan sonra oğlu Yavuz Sultan Selim'dir.

I. Selim'den sonra oğlu I. Süleyman'dır.

I. Süleyman'dan sonra II. Selim'dir.

II. Selim'den sonra III. Murat'tır.

Murat'tan sonra III. Mehmet'tir.

III. Mehmet'ten sonra I. Ahmet'tir.

I. Ahmet'ten sonra II. Osman'dır.

II. Osman'dan sonra II. Mustafa'dır. (Doğrusu I. Mustafa'dır)

Mustafa'dan sonra IV. Murat'tır.

Murat'tan sonra I. İbrahim'dir.

I. İbrahim'den sonra IV. Mehmet'tir.”

Yukarıdaki şecere genel olarak Osmanlı Hanedanı hakkında doğru bilgiler vermektedir. Sadece iki defa Mustafa adı geçmektedir. Ne var ki, Osmanlı tahtına Mustafa adıyla oturan bir padişah vardır. [3;4]

Çarların Şeceresi, sadece tahta çıkan Osmanlı padişahlarıyla sınırlandırılmıştır. Tahta çıkanların haricindeki Osmanlı soyuna mensup kişiler, kitapta yer almamıştır.

Metinde geçen bütün sultan isimleri, aynı zamanda birer kişi adıdır; yani kişiadbilimin incelediği alana girmektedir. Kişiadbilim çerçevesinde her bir isim için

tarihî değerlendirme yapılabilir. İsimlerin Türkçe aslına uygun şekilde Rusça metinde korunduğunu ve Türkçeden Rusçaya transkripsiyonla verildiğini belirtmek gerekir.

Sonuç

Şecereleer, tarihi ışık tutan benzersiz kaynaklardır. Bu kaynakların araştırılması, incelenmesi, gün yüzüne çıkartılması gerekli ve şarttır.

Şecereleer, tarihin bizzat tanıklarıdır. Onlara başvurarak, tarihin daha iyi anlaşılması, tarihteki aktörlerin mazilerinin aydınlatılması, tarihi şekil verenlerin belirlenmesi sağlanabilir. Şecereleerin yükseköğretim müfredatına dâhil edilmesi tarih ve şecereleerin metinlerinin incelenmesi de dilbilime yardımcı olacaktır.

Çarların Şeceresi kitabındaki Türk sultanlarının soy ağacını inceledik. Şeceredeki benzer ve farklı noktaları belirledik. Türk sultanlarının soy ağacının genel hatlarıyla Türk sultanlarının başka şecereleeriyle benzer olduğunu saptadık.

Metin içerisinde geçen adlar, kişiadbilim açısından zengin malzeme içermektedir. Bunların tek tek araştırılması, isimlerin etimolojik, tarihi, etnik temellerinin bulunması adbilim ve onun alt dalı olan kişiadbilime katkı sağlayacaktır.

Şecereleerin tarihini, oluşum süreçlerini, yazıldıkları dönemi, kimin adına düzenlendiklerini, oluşturulma amacını, metinde kaydedilen kişi adlarını, yer adlarını, unvanları vd. olguları araştırmak, elde edilen bulguları başka tetkiklerin sonucunda elde edilen bulgularla çaprazlayarak doğru bilgilere ulaşmak ve ulaşılan doğru bilgileri bilim dünyasına kazandırmak araştırmacıların sorumluluğundadır. Araştırmacılar, şecere çalışmalarına daha yoğun şekilde ilgi göstermeli ve nesnel tarih bilinciyle konulara yaklaşarak, bu kadim eserleri gün yüzüne çıkarmalıdır. Zira bu araştırmalar edebiyat, sosyoloji, tarih, arkeoloji dilbilim gibi sosyal disiplinler bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmelidir, şecereleerin ilk nüshası ve kaynakları tespit edilmelidir.

Kaynakça

1. Лихачев, Д. С. (1964). Тесктология. Краткий Очерк. Москва-Ленинград: Наука.
2. Özer, Z. B. (2021). Metindilbilim: Araştırma Alanı ve Sınırları// Metindilbilim (Tarih-Kuram-Uygulama) Editörler: Prof. Dr. Zeynep Bağlan Özer, Dr. Öğr. Üyesi Fatih Yapıcı, Dr. Şekip Aktay. Ankara: Doğukitabevi s. 57–78. E
3. İnalçık, H. Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1, 27. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2009.
4. İnalçık, H. Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-2, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul, 2014.
5. Решением Земского собора было отменено Местничества URL: <https://www.prlib.ru/history/618967>
6. Kurat, A. N. Başlangıcından 1917'ye kadar Rusya Tarihi, 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
7. Иванов, П. И. Описание государственного Разрядного архива URL: http://starietknigi.info/Knigi/I/Ivanov_P_Opisanie_Gosudarstvennogo_razryadnogo_arhiva_1842.pdf
8. Костомаров, Н. И. Русская история в жизнеописаниях его главнейших деятелей URL:

https://be2.aldebaran.ru/get_file/171976/156665/Kostomarov_N_Russkaya_Istoriya_V_Jizne.a6.pdf?md5=4aac018b5b732f0232504c72ef1a1cdd&t=1611664149&s=yes

9. 17. Лихачев, Н. П. Государев родословец и род Адашевых, http://starietknigi.info/Knigi/L/Lihachev_N_P_Gosudarev_Rodoslovec_i_rod_Adashevych_1897.pdf

10. Бычкова, М. Е. Родословные книги XVI-XVII. вв. М., Наука, 1975.

11. Царский титулярник 1672, Кн. 1. Фонд Столярова, М., 2007.

12. Царский титулярник, Кн. 2.: Тексты, исследование, комментарии, Фонд Столярова, М., 2007.

13. Баскаков, Н. А. Русские фамилии тюркского происхождения, М., Наука, 1979.

УДК 378.14:004

Тернова І. В.

викладач спеціальних економічних дисциплін,
завідувач відділення економіки і прикладної екології
ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України»
ternoviy1980@ukr.net;

Михайлишин М. С.

викладач математики, інформатики та інформаційних технологій,
завідувач відділення комп'ютерної інженерії та електротехніки
ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України»
marianna_mmm@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Протягом останнього року освітній процес кардинально відрізняється від попередніх. Оскільки учасники освітнього процесу змушені докорінно змінювати і форми та методи навчання, і форми міжособистісного спілкування. Причина цього – пандемія COVID-19. Спостерігаються різні ступені розгубленості, опанування нових форм роботи учасниками освітнього процесу. А саме: дистанційне навчання та змішане навчання.

На загальний психоемоційний стан впливають: одноманітність інтер'єру приміщення, дозвільний характер, нудьга, і як наслідок певний душевний дискомфорт і навіть депресія.

Педагоги зараз опинились у нетрадиційному, незвичному для них форматі життя та роботи [1].

Однією з актуальних є навичка швидко пристосовуватись до змін та проявляти гнучкість. Запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес – це не данина моді, а умова сьогодення.

Педагогові для того, щоб зацікавити здобувачів освіти, сконцентрувати їхню увагу, доводиться конкурувати з добре організованим світом мас-медіа, тому інформаційна компетентність викладача стає ключовим компонентом майстерності. На жаль, більшість учасників освітнього процесу не були готові до такого швидкого розвитку подій. Через введення дистанційного навчання